

Jord- och skogsbruksutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om pension för lantbruksföretagare

Till social- och hälsovårdsutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om pension för lantbruksföretagare (RP 88/2024 rd): Ärendet har remitterats till jord- och skogsbruksutskottet för utlåtande till social- och hälsovårdsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringssekreterare Katariina Pursimo, social- och hälsovårdsministeriet
- lagstiftningsråd Katri Aho, jord- och skogsbruksministeriet
- verksamhetsledare Vesa Karttunen, Centralförbundet för Fiskerihushållning
- enhetschef Pirjo Saari, Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt
- rennäringsrådgivare Anna-Leena Jänkälä, Renbeteslagsföreningen
- expert Maire Lumiaho, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- sametinget
- Finlands Yrkesfiskarförbund FYFF rf
- Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC r.f.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Regeringen föreslår att lagen om pension för lantbruksföretagare ändras så att den kompletteras med bestämmelser om tjänster för tidigt stöd för lantbruksföretagare. Målet för tjänsterna är att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga, förebygga arbetsoförmåga och förlänga arbetskarriären. Genom att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga och arbetsmotivation kan man samtidigt främja förutsättningarna för inhemsk livsmedelsproduktion och trygga livsmedelsförsörjningen. Propositionen genomför föresatsen i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering att projektet Ta hand om bonden ska bli en bestående verksamhetsmodell. Den lagstadgade pensionsanstalten för lantbruksföretagare, Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt

Utlåtande JsUU 18/2024 rd

(LPA), har ansvarat för genomförandet av projektet Ta hand om bonden med hjälp av tidsbunden finansiering. Det föreslås att tjänsterna för tidigt stöd för lantbruksföretagare ska ingå i uppgifterna för Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt.

Tjänsterna för tidigt stöd omfattar rådgivnings- och handledningstjänster som ges av rådgivare för arbetsförmågan, köptjänstförbindelser för sakkunnigtjänster inom mental hälsa som ges efter prövning, upprätthållande och utveckling av modellen för tidigt stöd och av det nätverk som genomför modellen för tidigt stöd samt utbildningar, digitala tjänster och kommunikation med anknytning till tjänsterna. Till målgruppen för det tidiga stödet hör de gårdsbruksidkare, fiskare och renskötare som omfattas av arbetspensionsförsäkring för lantbruksföretagare. Utskottet anser att propositionens mål och förslagen i den är ytterst viktiga och värda att understöda.

Bakgrund

I slutet av 2023 hade 48 854 personer arbetspensionsförsäkring för lantbruksföretagare (så kallad LFöPL-försäkring) på basis av gårdsbruk, framgår det av propositionen. Gårdsbruksidkare utgör den överlägset största gruppen av lantbruksföretagare som har LFöPL-försäkring enligt lagen om pension för lantbruksföretagare. Inom projektet Ta hand om bonden har inga andra LFöPL-försäkrade än husdjurs- och spannmålgårdar omfattats av projektets tjänster. Som gårdsbruksidkare betraktas dock utöver husdjurs- och spannmålgårdar även skogsbruksgårdar. Största delen av skogsbruksgårdarna idkar också lantbruk. Enligt 3 § i lagen om pension för lantbruksföretagare avses med lantbruksföretagare också fiskare, som utan att stå i anställningsförhållande bedriver yrkesmässigt fiske och renägare, som för egen, familjemedlems eller renbeteslags räkning arbetar med renskötsel. I slutet av 2023 hade 478 personer LFöPL-försäkring på basis av fiske och 935 personer på basis av renskötsel. I lagen föreskrivs särskilt om lantbruksföretagarnas familjemedlemmar och LFöPL-försäkring för dem.

I propositionen har man på ett förtjänstfullt sätt tagit upp sambandet mellan lantbruksföretagarnas arbetsförmåga, jordbrukets strukturutveckling och den nationella livsmedelsförsörjningsberedskapen. Jord- och skogsbruksutskottet har behandlat detta samband bland annat i sitt utlåtande om statsrådets redogörelse om försörjningsberedskapen (JsUU 31/2022 rd — SRR 8/2022 rd) Utskottet påpekar i utlåtandet att producenternas arbetsförmåga och tillit till en förutsägbar omvärld inom lantbruket är viktiga faktorer med tanke på en fortsatt inhemsk livsmedelsproduktion. Samtidigt har utskottet fäst särskild uppmärksamhet vid unga jordbrukares arbetsförmåga. Utifrån det som sägs ovan har utskottet i sina utlåtanden krävt att projektet Ta hand om bonden ska bli en bestående verksamhetsmodell (JsUU 25/2022 rd — RP 154/2022 rd och JsUU 14/2022 rd — SRR 2/2022 rd)

Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt har sedan 2017 med hjälp av tidsbunden finansiering genomfört det riksomfattande projektet Ta hand om bonden. Finansieringen av projektet ingick i krispaketet för jordbruket och beslut om finansieringen fattades vid budgetförhandlingarna hösten 2016. Beslutet grundade sig på de finländska jordbrukarnas svåra situation och demonstrationerna våren 2016. Av den finansiering på cirka 50 miljoner euro som anvisades för krispaketet för jordbruket riktades en miljon euro till Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt för att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga. För närvarande fortsätter finansieringen av projektet fram till slutet av 2024. Utskottet påpekar att den utveckling som ledde till införandet av projektet Ta hand

Utlåtande JsUU 18/2024 rd

om bonden i huvudsak fortfarande präglar lantbruksföretagarnas operativa miljö. I ovan nämnda utlåtanden har utskottet behandlat orsakerna till att den svåra situationen inom jordbruket har förvärrats ytterligare och lett till att de ekonomiska och sociala problemen har hopat sig på en del gårdar.

I propositionen och yttranden till utskottet lyfts det fram att stödet som erbjuds inom ramen för Ta hand om bonden upplevs som nödvändigt och förslaget att göra verksamhetsmodellen bestående får fullt stöd. En stor fördel med arbetet inom Ta hand om bonden har ansetts vara att de projektarbetare som ger råd till lantbruksföretagare är bekanta med den operativa miljön och har en omfattande förståelse av jordbrukets intresser och nätverk. Målet att på ett övergripande sätt sätta sig in i exempelvis lantbruksföretagarnas arbetsgemenskap, arbetsprocesser, ledning och ekonomistyrning har ansetts vara särskilt betydelsefullt.

Utskottet noterat att 91 procent av respondenterna i en utvärdering av resultaten av projektet Ta hand om bonden från 2023 ansåg att projektarbetarnas stöd har varit mycket eller relativt nyttigt. Respondenter under 35 år ansåg oftare än företrädare för äldre åldersgrupper att de i genomsnitt hade fått hjälp av en projektarbetare inom nästan alla områden. I utvärderingen lyfts det fram att övergången för LFöPL-försäkrade till invalidpension eller rehabilitering av psykiska orsaker enligt Pensionsskyddscentralens statistik har minskat både i antal och i procent under projektet Ta hand om bonden. I rapporten konstateras dock att det ännu är för tidigt att bedöma i vilken mån projektets tjänster har påverkat denna positiva utveckling. Utskottet anser att konsekvensbedömningen i propositionen är grundlig och väl utförd.

Behovet av tjänster för tidigt stöd

Som det konstateras i propositionen har antalet lantbruksföretagare fortsatt att minska under de senaste årtiondena. Enligt preliminära uppgifter fanns det cirka 42 400 gårdsbruksenheter i Finland 2023. På tio år har antalet gårdsbruksenheter minskat med cirka 18 procent. Särskilt inom husdjursproduktionen har gårdarna snabbt blivit färre. Den allt snabbare strukturomvandlingen beror på problem med lönsamheten och att kostnaderna för investeringar har stigit. Arbetets bindande karaktär och andra utmaningar som hänför sig till hur attraktiv branschen är bidrar till i vilken mån gårdarna genomför generationsväxling. Detta syns i utvecklingen av åldersstrukturen bland lantbruksföretagarna. Enligt propositionen har det efter början av 2000-talet skett en klar förändring i åldersstrukturen. År 2023 hade andelen jordbrukare som inte fyllt 35 år sjunkit till 6,7 procent och andelen jordbrukare som fyllt 65 år hade stigit till 21 procent. Mängden startstöd till unga jordbrukare har minskat med hälften under de senaste åren. Utskottet har under året fäst vikt vid att en allt större andel av lantbruksföretagarna är äldre och i vilken mån detta påverkar den nationella livsmedelsförsörjningsberedskapen (JsUU 7/2024 rd — SRR 2/2024 rd). Utskottet konstaterar att lantbruksföretagarnas svåra ekonomiska situation, faktorer som ökar arbetsbördan och förändringen i åldersstrukturen framhäver behovet av permanenta tjänster för tidigt stöd.

Utskottet anser att lantbruksföretagarnas operativa miljö beskrivs ingående i propositionen. Belastande faktorer är i synnerhet problem med lönsamheten och långvariga instabila konjunkturcykler. I vissa fall kan sociala problem ytterligare förvärras av att arbetet är bindande och arbetsdagarna långa samt av att arbetet ofta är ensamt. Tillhandahållandet av tjänster för tidigt stöd med låg tröskel kan bryta en cirkel där ekonomiska och sociala problem i slutändan leder till att före-

Utlåtande JsUU 18/2024 rd

tagsverksamheten upphör. Det har inte blivit vanligare bland lantbruksföretagarna att ansluta sig till företagshälsovård som företagen erbjuder löntagare. Endast en minoritet av lantbruksföretagarna har anslutit sig till företagshälsovården. Även om en lantbruksföretagare omfattas av företagshälsovården ansvarar lantbruksföretagaren för genomförandet av företagshälsovårdens förslag med sina resurser. Som det sägs i propositionen arbetar de flesta lantbruksföretagarna ensamma eller som par, och då blir man också tvungen att hantera problem ensam utan stöd av en arbetsgemenskap. Utskottet påpekar att det också inom fiskarnas och renskötarnas arbete förekommer motsvarande faktorer som ökar belastningen och bidrar till att problemen hopar sig.

I och med propositionen ska renskötare och fiskare omfattas av tjänsterna för tidigt stöd. Enligt propositionen omfattas försäkrade stipendiater som bedriver vetenskaplig forskning eller ägnar sig åt konstnärlig verksamhet inte av tjänsterna för tidigt stöd för lantbruksföretagare. Arbetsbelastningen inom denna verksamhet skiljer sig mycket från situationen för primärproducenter. Utskottet anser att de föreslagna avgränsningarna är motiverade. Endast en mycket liten andel av de försäkrade renskötarna och fiskarna har anslutit sig till företagshälsovården. Inom dessa yrken finns dock en stor risk för arbetsolyckor. Enligt yttranden till utskottet har endast cirka sex procent av fiskarna anslutit sig till företagshälsovården. Andelen har minskat hela tiden trots försök att främja anslutningen till företagshälsovården. Utöver det som sägs ovan ökas belastningen för gårdsbruksidkarna, fiskarna och renskötarna också av trycket på att samordna verksamheten med övrig användning av mark- och vattenområden och av de ökade skador som vilda djur orsakar näringen.

Utskottet anser det vara ytterst viktigt att tjänsterna för tidigt stöd också erbjuds LFöPL-försäkrade fiskare och renskötare, inklusive samiska renskötare. Renskötseln är den i särklass viktigaste naturnäringen i samernas hembygdsområde. Renskötseln bidrar till bevarandet av bosättningsstrukturen i glesbygden i samiska områden och skapar sysselsättning i områden där andra sysselsättningsmöjligheter är begränsade. Därför är det motiverat att man vid ordnandet av tjänsterna tar hänsyn till särdragen i arbetet för dessa fiskare och renskötare samt beaktar att tjänster ordnas på samiska. Särskilt viktigt är det att se till att tjänsterna för tidigt stöd ordnas på ett helhetsbetonat sätt och att det finns rådgivare som är insatta i den operativa miljön för fiskare och renskötare. På så sätt förbättrar propositionen likabehandlingen av de LFöPL-försäkrade.

Tjänsternas innehåll

Tjänsterna för tidigt stöd är enligt propositionen till väsentliga delar desamma som inom projektet Ta hand om bonden. Inom tjänsterna för tidigt stöd kan köptjänstförbindelser i fortsättningen endast beviljas för sakkunnigtjänster inom mentalvård. Inom Ta hand om bonden har köptjänstförbindelser också beviljats för ekonomisk och juridisk rådgivning. Enligt uppgift till utskottet har ekonomiska och juridiska rådgivningstjänster utnyttjats i väldigt liten utsträckning under de senaste åren. År 2022 och 2023 beviljades mer än 98 procent av köptjänstförbindelserna för att stödja psykisk hälsa. Betydelsen av ekonomisk eller juridisk expert hjälp kan också anses vara mer indirekt när det gäller lantbruksföretagarens arbetsförmåga än experttjänster inom psykisk hälsa. Vid beredningen har det dessutom ansetts att beviljandet av köptjänstförbindelser för ekonomisk eller juridisk rådgivning inte kan höra till pensionsanstaltens lagstadgade uppgifter. Enligt uppgift till utskottet ska de tjänster som köptjänstförbindelsen omfattar vara sådana som kan anses höra till uppgifterna för den pensionsanstalt som sköter det lagstadgade pensionsskyddet.

Utlåtande JsUU 18/2024 rd

Rådgivarna för arbetsförmågan inom tjänsterna för tidigt stöd har också i uppgift att hänvisa vidare till hjälp som tillhandahålls av eventuella andra tjänsteleverantörer samt att samordna multiprofessionell hjälp.

Utskottet noterar att stöd för ekonomiska rådgivningstjänster för gårdsbruksenheter kan beviljas inom ramen för programmet Råd som är en del av EU:s stödsystem för utveckling av landsbygden. Ersättning för rådgivningstjänster betalas till en rådgivare som Livsmedelsverket godkänt eller, om rådgivaren är anställd hos någon annan, till rådgivarens arbetsgivare. Rådgivaren tillhandahåller den rådgivningstjänst som gårdsbruksenheten är i behov av. Enligt utredning till utskottet är ersättningen för rådgivningstjänster inte beroende av lantbruksföretagets ekonomiska situation, och till exempel skuldsanering är inte ett hinder för att anlita jordbruksrådgivning. Det är viktigt att tjänsterna för tidigt stöd och jordbruksrådgivningen kompletterar varandra eftersom lantbruksföretagarnas ekonomiska och sociala problem ofta har ett samband med varandra. Utskottet betonar behovet av ett övergripande angreppssätt så att man vid behov kan söka en lösning på lantbruksföretagarens problem via båda systemen.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Jord- och skogsbruksutskottet föreslår

att social- och hälsovårdsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 16.10.2024

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Jenna Simula saf
medlem Tiina Elo gröna
medlem Ritva Elomaa saf
medlem Veronika Honkasalo vänst
medlem Janne Jukkola saml
medlem Antti Kangas saf
medlem Teemu Kinnari saml
medlem Milla Lahdenperä saml
medlem Helena Marttila sd
medlem Anders Norrback sv
medlem Piritta Rantanen sd
medlem Timo Suhonen sd
medlem Eerikki Viljanen cent (delvis)
medlem Peter Östman kd
ersättare Olga Oinas-Panuma cent.

Utlåtande JsUU 18/2024 rd

Sekreterare var

utskottsråd Susanna Paakkola.